# Socialutskottets betänkande 1986/87:20

## om anslag m. m. till Hälsoupplysning (prop. 1986/87:100 bil. 7 delvis)

SoU
1986/87:20

---

## Sammanfattning

Utskottet tillstyrker i betänkandet regeringens förslag till medelsanvisning för anslaget E 15. Bidrag till hälsoupplysning.

Utskottet behandlar vidare i betänkandet motionsyrkanden om åtgärder för minskat tobaksbruk (s, m, fp, c, vpk), om bidrag till hushållningssällskapens hälsoupplysning (c) och om selenets betydelse för folkhälsan (c).

Vpk-ledamoten har reserverat sig till förmån för ett motionsförslag (s, fp, c, vpk) om förbud mot rökning i offentliga lokaler. Vidare har vpk-ledamoten och fp-ledamöterna reserverat sig gemensamt till förmån för ett annat motionsförslag (s, fp, c, vpk) om barns rätt till rökfri barnomsorg och grundskola.

Fp-ledamöterna har också reserverat sig till förmån för ett motionsförslag (fp) om fastställande av konkreta mål för arbetet mot tobaksbruket. Slutligen har m- och c-ledamöterna reserverat sig gemensamt till förmån för ett motionsförslag (c) om stöd till hushållningssällskapens hemkonsulentverksamhet.

# FEMTE HUVUDTITELN

## Propositionen

Regeringen har i proposition 1986/87:100 bil. 7 under punkt E 15 (s. 89–91) föreslagit riksdagen att till Bidrag till hälsoupplysning för budgetåret 1987/88 anvisa ett reservationsanslag av 2 913 000 kr.

## Motioner

I motion 1986/87:So422 av Margareta Andrén (fp) och andre vice talman Karl Erik Eriksson (fp) hemställs

1. att riksdagen hos regeringen begär att socialstyrelsen får i uppdrag att utarbeta konkreta hälsopolitiska mål för samhällets arbete att minska tobaksbruket,
2. att riksdagen hos regeringen begär att dessa mål föreläggs riksdagen för stadfästande.

I motion 1986/87:So427 av Marianne Karlsson (c) hemställs att riksdagen beslutar föreslå regeringen att lagstifta om rökfria offentliga lokaler.



1 *Riksdagen 1986/87. 12 saml. Nr 20*

I motion 1986/87:So441 av Kersti Johansson (c) och Martin Olsson (c) hemställs att riksdagen beslutar att som sin mening ge regeringen till känna vad som i motionen anförts om vikten av erforderliga insatser för upplysning om tobakens skadeverkningar.

I motion 1986/87:So445 av Stina Gustavsson (c) och Kersti Johansson (c) hemställs att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att anslag ur Bidrag till hälsoupplysning (prop. 1986/87:100, bil. 7) även skall utgå till Hushållningssällskapens förbund.

I motion 1986/87:So479 av Marianne Andersson (c) och Jan Hyttring (c) hemställs att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som ovan anförts angående åtgärder för att svenska folket skall få sitt selenbehov tillgodosett i enlighet med vad som anförts i motionen.

I motion 1986/87:So492 av Margareta Winberg m. fl. (s, fp, c, vpk) hemställs

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att barns rätt till rökfri barnomsorg och grundskola respekteras,
2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att rökning i offentliga lokaler förbjuds,
3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts beträffande selektiv information.

I motion 1986/87:So493 av Elisabeth Fleetwood (m) hemställs, såvitt här är i fråga (del av yrkandet), att riksdagen hos regeringen begär att socialstyrelsen får i uppdrag att utarbeta förstärkt och aktuell information om tobakens skadeverkningar samt att utreda förutsättningarna för en eventuell åldersgräns för rätt till inköp av tobaksvaror.

Yrkandet i övrigt har behandlats i betänkande SoU 1986/87:17.

I motion 1986/87:So248 av Sven Munke (m) hemställs att riksdagen hos regeringen begär förslag till lagstiftning om rökfria miljöer i offentliga lokaler genom komplettering av hälsoskyddslagen eller genom en särskild lag.

## Utskottet

Under anslaget Hälsoupplysning har tidigare beräknats medel för socialstyrelsens hälsoupplysningsverksamhet och utgivandet av tidskriften Vigör. Från och med budgetåret 1987/88 föreslås att medel för dessa ändamål beräknas under anslaget E 1. Socialstyrelsen. Utskottet har behandlat anslaget E 1 i betänkande SoU 1986/87:16. Från anslaget E 15 återstår därmed att bekosta upplysningsverksamhet genom vissa organisationer, bl. a. Nationalföreningen för upplysning om tobakens skadeverkningar (NTS) och Riksförbundet för sexuell upplysning (RFSU). Regeringen beslutar efter förslag av socialstyrelsen om den närmare fördelningen av tillgängliga medel till dessa organisationer.

I budgetpropositionen framhålls att folkrörelser och organisationer har en viktig uppgift i hälsoupplysningen. Enligt socialministerns mening är det viktigt att se hälsoupplysningen som en del av ett folkbildningsarbete som syftar till att fördjupa befolkningens kunskaper om hälsorisker och bredda intresset för hälsofrämjande verksamhet. Det är därför av avgörande

betydelse att samhällets insatser inom hälsoupplysningen bedrivs i samarbete med folkrörelser och organisationer, heter det i propositionen (s. 90).

## Åtgärder för minskat tobaksbruk

Utskottet har ända sedan år 1971 fortlöpande behandlat frågor om åtgärder mot tobaksbruket. Senast behandlade utskottet tobaksfrågorna i betänkande SoU 1985/86:14 våren 1986. I proposition 1984/85:181 om utvecklingslinjer inom hälso- och sjukvården m. m., behandlad av utskottet i betänkande SoU 1984/85:28, lämnades en utförlig redovisning för tobaksfrågan och regeringens syn härpå. En motion om rätt till rökfria arbetsplatser har nyligen behandlats i utskottets betänkande SoU 1986/87:17, se vidare nedan.

Under den allmänna motionstiden 1987 har det väckts ett antal motioner om åtgärder mot tobaksbruket, varav flera med samma innehåll som de som behandlades våren 1986.

### Förbud mot rökning i offentliga lokaler

I tre motioner begärs att rökning i offentliga lokaler förbjuds. I *motion 1986/87:So427 av Marianne Karlsson (c)* hemställs att riksdagen beslutar föreslå regeringen att lagstifta om rökfria offentliga lokaler. Det är enligt motionären ett rättvisekrav, främst från dem som på grund av allergi, astma eller andra orsaker inte tål rök. Även i *motion 1986/87:So492 av Margareta Winberg m. fl. (s, fp, c, vpk)* föreslås att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att rökning i offentliga lokaler förbjuds *(yrkande 2)*. Enligt motionärerna bemöts bl. a. allergiker nonchalant när de kräver rökfritt i offentliga lokaler? Det är dags för Sverige att i likhet med andra länder förbjuda rökning på platser där alla människor skall ha rätt att vistas. I *motion 1986/87:So248*, slutligen, hemställer *Sven Munke (m)* att riksdagen hos regeringen begär förslag till lagstiftning om rökfria miljöer i offentliga lokaler genom komplettering av hälsoskyddslagen eller genom en särskild lag. Motionären pekar särskilt på den passiva rökningens skadeverkningar.

Den statliga *tobakskommittén (S 1977:03)* lade i delbetänkandet *(Ds S 1978:7) Rökfria miljöer* fram ett förslag till en lag om begränsning av tobaksrökningen i offentliga lokaler. Förslaget upprepades i tobakskommitténs slutbetänkande *(SOU 1981:18) Minskat tobaksbruk*. Vid remissbehandlingen av betänkandena fick lagförslaget ett blandat mottagande av de olika remissinstanserna. Den dåvarande regeringen ansåg inte att en tvingande lagstiftning, som den tobakskommittén föreslagit, var det lämpligaste sättet att åstadkomma fler rökfria miljöer. I stället fick socialstyrelsen och arbetarskyddsstyrelsen i uppdrag att utfärda rekommendationer om rökfria miljöer.

Arbetarskyddsstyrelsen och socialstyrelsen utfärdade därefter år 1983 allmänna råd om begränsning av tobaksrökning i lokaler av gemensamhetskaraktär (AFS 1983:10). Utgångspunkten för de allmänna råden är att en rökfri miljö skall vara det normala och att en rökares önskan att få röka får vika för andras önskemål om en rökfri miljö. I råden rekommenderas rökfrihet i offentliga lokaler. Råden är dock inte bindande.

Olika undersökningar av de allmänna rådens genomslagskraft har därefter vidtagits, bl. a. avseende arbetsplatser och sjukvårdsinrättningar. Uppföljningar pågår fortfarande.

Vid behandlingen av motioner med motsvarande innehåll våren 1986 avstyrkte utskottet motionerna med hänvisning till att de allmänna råden varit och alltjämt var föremål för uppföljning på olika sätt. Utskottet förutsatte att regeringen följde utvecklingen i frågan och, om ett behov av lagstiftningsåtgärder skulle uppkomma, återkom till riksdagen om detta (SoU 1985/86:14 s. 5).

Tidigare i vår behandlade utskottet en motion (s, vpk) i vilken begärdes att de allmänna råden skulle ovandlas till rättsligt bindande föreskrifter så att rätten till en rökfri arbetsmiljö garanterades.

Vid besvarandet av den motionen underströk utskottet att hälsoriskerna vid passiv rökning i arbetsmiljön måste begränsas ytterligare. Resultatet av en kommande kampanj mot passiv rökning på arbetsplatserna samt effekterna av de allmänna råden och andra informationsinsatser borde dock avvaktas innan det fanns skäl att överväga ytterligare restriktioner, anförde utskottet och avstyrkte motionen (SoU 1986/87:17 s. 17).

Liknande synpunkter gör sig enligt utskottets mening gällande också vad gäller rökningen i offentliga lokaler. Utgångspunkten måste vara att ingen mot sin vilja skall behöva exponeras för tobaksrök. Enligt utskottets mening bör rökning därför inte förekomma i offentliga lokaler.

Samtidigt måste konstateras att en viss förbättring inträtt på senare tid när det gäller rökning i offentliga lokaler. Människor förefaller ha blivit mera medvetna om att rökning är störande och har skadliga effekter även för andra. De flesta rökare torde numera respektera en vädjan om rökfrihet eller om att rökning bara skall ske på anvisade platser. En allmän attitydförändring till rökning är enligt utskottets mening en effektivare metod att åstadkomma rökfrihet i offentliga lokaler än ett lagstadgat förbud, vars efterlevnad skulle bli svår att upprätthålla. Utskottet vill därför kraftigt understryka vikten av fortsatt opinionsbildning på detta område.

Utskottet avstyrker sålunda motionerna So427 (c), So492 (s, fp, c, vpk) yrkande 2 och So248 (m).

**Information och upplysning**

Flera motioner tar upp frågor som rör information och upplysning om tobakens skadeverkningar.

I *motion 1986/87:So493 av Elisabeth Fleetwood (m)* hemställs att socialstyrelsen får i uppdrag att utarbeta förstärkt och aktuell information om tobakens skadeverkningar *(del av motionen)*. Det är enligt motionären nödvändigt att information om rökningens skadeeffekter och om riskerna för ohälsa på såväl kort som lång sikt intensifieras genom samhällets försorg.

I *motion 1986/87:So492 (s, fp, c, vpk)* föreslås att regeringen ges till känna vad som i motionen anförts beträffande selektiv information *(yrkande 3)*. Enligt motionärerna visar NTS:s rökvanestudier att särskilt yngre lågutbildade kvinnor har en hög totalkonsumtion. På grundval av vad som sålunda är känt om konsumtionsvanorna bör socialstyrelsen utforma en selektiv information till de särskilt berörda.

I *motion 1986/87:So441 av Kersti Johansson (c) och Martin Olsson (c)* anförs att insatser för att minska tobaksbruket är direkt ekonomiskt lönande från samhällets synpunkt mot bakgrund av de av tobaksbruket orsakade vårdkostnaderna. Motionärerna pekar på att tobaksskatten beräknas ge en inkomst på 4,3 miljarder kronor under kommande budgetår, medan anslaget E 15. Bidrag till hälsoupplysning endast uppgår till 2,9 milj. kr. eller mindre än en promille av vad tobaksskatten inbringar. Motionärerna understryker både betydelsen av fortlöpande centrala insatser på området och vikten av att tillräckligt stödja de organisationer som arbetar för begränsning av tobaksbruket samt hemställer att det anförda ges regeringen till känna.

I proposition 1984/85:181 om utvecklingslinjer för hälso- och sjukvården, m. m. framhölls att mycket tyder på att rökvanorna i en befolkning är påverkbara och att vissa positiva effekter noterats under senare år. Under de senaste 10–15 åren har man också kunnat konstatera en påtaglig förändring i rökvanemönstret. Bl. a. har männens genomsnittliga tobakskonsumtion sjunkit. En nedgång har också noterats i rökvanorna bland skolungdomar. Rökningen bland kvinnor har dock visat en annan utveckling, men under den allra senaste tiden har en minskning kunnat noteras bland kvinnor i åldern 16–19 år, dvs. kvinnor som vuxit upp med tobaksupplysningen. Utvecklingen av rökvanorna är föremål för olika återkommande frågeundersökningar.

Socialstyrelsen har i serien Socialstyrelsen redovisar, nr 1986:9 "Tobaksvanor i Sverige" publicerat resultat av olika undersökningar om tobaksvanor. Av undersökningarna framgår bl. a. att andelen dagligrökare 1982/83 var drygt 30 % bland vuxna män och knappt 30 % bland kvinnor. I början av 1960-talet var motsvarande andel rökare bland män 49 % och bland kvinnor 23 %. Rökvanorna bland män och kvinnor har alltså gradvis kommit att likna varandra. Enligt rapporten har vidare det tryck och de röknegativa impulser som funnits i vår omgivning fått en genomslagskraft i riktning mot att sluta röka i de flesta medborgargrupper oavsett ålder, kön, social ställning och geografisk region m. m. Det faktum att många rökare slutat röka är dock inte den avgörande faktorn bakom rökandets minskade utbredning i befolkningen totalt. Det sedan 1970-talets början minskade antalet rökdebutanter har haft större betydelse härför, heter det i socialstyrelsens rapport.

Inom socialstyrelsen är man således väl medveten om vilka grupper som är överrepresenterade när det gäller tobakskonsumtion. I årets budgetproposition understryks att socialstyrelsens uppgift inom hälsoupplysningen bl. a. bör vara att i högre grad nå de hälsopolitiska riskgrupperna.

I budgetpropositionen uppger socialministern vidare att LO och socialstyrelsen i samarbete med Landstingsförbundet har utarbetat ett förslag till utvecklingsprojekt om hälsofrågor i arbetslivet. Syftet med projektet uppges vara att väcka engagemang och delaktighet kring förhållanden som påverkar hälsan med utgångspunkt i lokala erfarenheter och förutsättningar. Projektet skall pågå under fem år. Under anslaget E 1 har beräknats 700 000 kr. för ändamålet under nästa budgetår. Enligt vad utskottet erfarit kommer upplysningar om tobakens skadeverkningar att ingå bland de hälsofrågor som avses tas upp.

Vidare har utskottet erfarit att socialstyrelsen ämnar ansöka om extra medel från Allmänna arvsfonden till särskilda insatser för att förebygga

tobaksdebut bland barn och ungdom. Socialstyrelsen avser att bedriva detta förebyggande arbete tillsammans med olika folkrörelser, skolan och hälsovården.

Utskottet vill betona att ansträngningarna att informera om tobakens skadeverkningar och påverka människors attityder mot rökning måste fortsätta med oförminskad intensitet. Ungdomsgrupperna är i det sammanhanget särskilt viktiga. Det är, som framhålls i motion So492, viktigt att unga kvinnor uppmärksammas särskilt med hänsyn till rökningens effekter i samband med graviditet. Socialstyrelsen kommer emellertid att sätta in riktade informationsinsatser beträffande särskilt berörda målgrupper. Det ovan redovisade hälsoprojektet i samarbete med LO borde ge socialstyrelsen förbättrade möjligheter att nå hälsopolitiska riskgrupper med bl. a. tobaksinformation. Motion 1986/87:So492 (s, fp, c, vpk) är enligt utskottets mening därmed tillgodosedd och påkallar därför inget initiativ av riksdagen, såvitt nu är i fråga (yrkande 3).

I motion So493 (m) begärs att socialstyrelsen får i uppdrag att utarbeta förstärkt och aktuell information om tobakens skadeverkningar (del av motionen).

Riksdagen anvisade förra våren en förhöjning av anslaget för hälsoupplysning med 1,2 milj. kr. i syfte att möjliggöra en intensifiering av socialstyrelsens hälsoupplysning, däribland informationen om tobakens skadeverkningar (prop. 1985/86:100 bil. 7 s. 97, SoU 1985/86:14).

Socialstyrelsen har vidare i uppdrag av regeringen att fastställa varningstexter på tobaksförpackningar [jfr lagen (1975:1154) om varningstext och innehållsdeklaration på tobaksvaror]. Enligt vad utskottet erfarit kommer socialstyrelsen att ytterligare skärpa innehållet i varningstexterna.

Med anledning av motioner liknande den nu aktuella har utskottet tidigare uttalat att ett mycket viktigt område för hälsoupplysningen och det förebyggande hälso- och sjukvårdsarbetet är just upplysning om tobakens skadeverkningar. Enligt utskottet borde man satsa på fortsatt upplysning i syfte att förhindra rökdebut och minska rökares konsumtion av tobak. Utskottet ansåg det angeläget att olika förutskickade informationsinsatser och uppföljningsinsatser kom till stånd (se bl. a. SoU 1984/85:28). Dessa synpunkter gör sig lika starkt gällande även i dag. Mot bakgrund av de informationsinsatser som redan planeras är det emellertid inte heller med anledning av motion So493 erforderligt med någon åtgärd från riksdagens sida. Utskottet avstyrker därför motionen i här aktuell del (yrkande 1 delvis).

Utskottet vill tillägga att det är angeläget att informationen tar upp också sådana frågor som möjligheterna till stöd för rökavvänjning och sjukvårdshuvudmännens olika projekt på detta område.

Som framgått av den inledande redovisningen har medel till socialstyrelsens hälsoupplysningsverksamhet fr. o. m. budgetåret 1987/88 överförts till myndighetsanslaget E 1. Detta är skälet till att anslaget E 15 nu föreslås bli drygt 3,5 milj. kr. lägre än föregående budgetår. Bidraget till organisationernas hälsoupplysningsverksamhet har räknats upp med ca 3 % jämfört med budgetåret 1986/87.

Utskottet anser nu liksom tidigare att det är mycket angeläget att alla ansträngningar görs för att påverka rökvanorna i positiv riktning och att de

informationsinsatser som görs av organisationerna därvid är av största betydelse. Något tillkännagivande av riksdagen i enlighet med vad som föreslås i motion So441 (c) kan inte anses erforderligt. Utskottet avstyrker därför motionen.

**Mål för arbetet mot tobaksbruket**

I *motion 1986/87:So422 av Margareta Andrén (fp) och andre vice talman Karl Erik Eriksson (fp)* hemställs att riksdagen hos regeringen begär att socialstyrelsen får i uppdrag att utarbeta konkreta hälsopolitiska mål för samhällets arbete att minska tobaksbruket *(yrkande 1)*. Dessa mål bör enligt motionärerna föreläggas riksdagen för stadfästande *(yrkande 2)*. I motion redogörs för världshälsoorganisationens (WHO) strategi för de närmaste årens arbete för bättre hälsa. Enligt WHO är rökningen den största enskilda undvikbara orsaken till ohälsa och för tidiga dödsfall i länder som Sverige. År 1984 antog medlemsländerna i WHO:s europaregion, däribland Sverige, 38 hälsopolitiska mål för arbetet med "Hälsa för alla år 2000". Dessa mål är avsedda att utgöra en bas för utformningen av nationella hälsopolitiska strategier. Enligt motionärerna föreslås i WHO:s europastrategi konkreta mål för samhällets arbete mot tobaksskadorna, t. ex. att 80 % av befolkningen inte röker eller att den nationella tobakskonsumtionen minskas med 50 %. Sådana nationella mål bör utarbetas och officiellt antas i Sverige.

Förslag till konkreta mål för arbetet mot tobaksskadorna har förts fram tidigare av olika utredningar. *Socialstyrelsens tobaksutredning* ansåg att statsmakterna borde fastställa som slutmål för sitt tobaksprogram att cigarettkonsumtionen skulle nedbringas till samma relativa omfattning som den hade på 1920-talet och att konsumtionen av övriga tobaksvaror inte skulle tillåtas öka *(betänkandet Tobaksrökning, 1973)*. Målet skulle vara uppnått år 2000.

*Tobakskommittén* föreslog att tobakskonsumtionen skulle minskas totalt så att senast år 1990 högst 30 % resp. senast år 2000 högst 15 % av den vuxna befolkningen använder tobak vanemässigt *(SOU 1981:18 Minskat tobaksbruk)*. Förslagen ledde dock inte till att några konkreta mål fastställdes.

En fempartimotion, i vilken det bl. a. begärdes en officiell tobakspolitik med fastställande av såväl kortsiktiga som långsiktiga mål för arbetet mot tobaksbruk, behandlades av riksdagen i anslutning till proposition 1984/85:181 om utvecklingslinjer för hälso- och sjukvården. Utskottet avstyrkte motionen med hänvisning till den utförliga behandling åtgärder mot tobaksbruk fått i propositionen (SoU 1984/85:28 s. 19).

Utskottet konstaterar att arbetet mot tobaksbruket har mycket hög hälsopolitisk prioritet och bedrivs på en rad områden. I den ovannämnda propositionen om utvecklingslinjer för hälso- och sjukvården lämnades en samlad redogörelse för de tobakspolitiska åtgärderna. Några verkliga meningsskiljaktigheter när det gäller inriktningen av samhällets fortsatta åtgärder förelåg inte vid riksdagens behandling av propositionen och motionerna. Även i dag finns en klar samstämmighet i den principiella synen på tobaksfrågorna. Mot bakgrund härav ser utskottet inte skäl att förorda uppställandet av övergripande mål, vilka med nödvändighet måste bli

mycket allmänt formulerade och inte tjäna till mycket ledning för det praktiska arbetet.

Utskottet anser således inte att motion So422 (fp) bör föranleda någon riksdagens åtgärd utan avstyrker motionen.

**Rökfri barnomsorg och skola**

I *motion 1986/87:So492 (s, fp, c, vpk)* föreslås att riksdagen ger regeringen till känna att barns rätt till rökfri barnomsorg och grundskola respekteras *(yrkande 1)*. Enligt motionärerna borde det vara en självklarhet att dessa två organ, som skall utgöra förebilder för barnen, är rökfria. Rökrutorna bör avskaffas. Vidare bör kommunerna kräva total rökfrihet också i familjedaghemmen. Under en övergångsperiod måste föräldrarna alltid ges möjlighet att vägra godta ett familjedaghem där det röks.

I arbetarskyddsstyrelsens och socialstyrelsens allmänna råd (AFS 1983:10) om begränsning av tobaksrökning görs särskilda markeringar beträffande både barnomsorgen och skolan. Där framhålls att ett minskat tobaksbruk bland barnomsorgspersonal och föräldrar är angeläget med tanke på barnens hälsa. Om skolan sägs att det är viktigt att skolmiljön utformas så att den blir ett stöd mot impulser att använda tobak. Socialstyrelsen och skolöverstyrelsen, SÖ, har var för sig utfärdat kommentarer till de allmänna rådens innebörd beträffande barnomsorgen resp. skolan.

I meddelandeblad nr 36/84 till kommunerna anför socialstyrelsen följande.

För barnomsorgens vidkommande bör de allmänna råden tolkas så, att det är av utomordentlig betydelse att skapa en rökfri uppväxt för barn. Dels finns det direkta hälsorisker med passiv rökning och dels utgör barnomsorgspersonal en förebild för barnen. Att skapa en helt rökfri barnomsorg bör vara slutmålet.

Rent praktiskt innebär detta således att man inte bör röka i daghemmets, fritidshemmets respektive familjedaghemmets lokaler och inte heller utomhus när man arbetar med barn. Det är därför önskvärt att personal som arbetar med barn inte röker under yrkesutövandet.

---

I de allmänna råden sägs också att barnomsorgen i sin dagliga verksamhet både bör ha ett ansvar för och en möjlighet att ge föräldrar och barn information om tobakens hälsorisker. Det ankommer därför på kommunen att medverka till att all berörd personal ges de kunskaper som behövs för att förmedla en sådan information samt att i samverkan med företrädesvis primärvården ge dem som önskar tillgång till rökavvänjningsstöd.

I meddelandebladet redovisar socialstyrelsen vidare resultatet av en enkät om dittillsvarande arbete mot tobaksbruket inom kommunernas barnomsorg, vilket genomförts av socialstyrelsens byrå för hälsoupplysning. Vid enkäten framkom bl. a. att tobaksfrågan var en i hög grad aktuell fråga för de flesta förskolor och att man i flera kommuner hade en målsättning som stämde överens med de allmänna råden. Ur enkätresultatet kunde också utläsas att en del kommuner redan avskaffat rökrummet i förskolan. I allt fler kommuner tillgodosågs även icke-rökande föräldrars önskemål om rökfritt familjedaghem.

Enligt vad utskottet inhämtat är socialstyrelsen i färd med att utarbeta en

skrift, Hälsofostran för barnomsorgen, där bl. a. rökfrågan kommer att tas upp. Skriften, som ingår i serien Arbeta i förskolan och som skall användas i utbildning av barnomsorgspersonal, beräknas kunna komma ut under hösten 1987.

SÖ har meddelat följande kompletterande allmänna råd om begränsning av tobaksrökning i skolan (SÖ-FS 1985:170).

Det långsiktiga målet för begränsning av tobaksrökning inom skolan är en rökfri skola.

Rökrutor och andra liknande anordningar för elever inom grundskolan och gymnasieskolan är inte förenliga med detta mål.

Rökning bör inte heller förekomma under studiebesök, exkursioner, utflykter och idrottsdagar. Det gäller för såväl vuxna som elever.

Tobaksrökning är en hälsofråga som gäller såväl barn, ungdom som vuxna.

För vuxna som har skolan som arbetsplats bör gälla samma regler som för övriga arbetsställen, dvs. rökfritt utom på särskilt angivna platser. Denna regel är särskilt viktig då även eleverna har kontakt med personalutrymmen. Alla vuxna som arbetar i skolan har ett särskilt ansvar som normbildare. Eftersom barns och ungdomars attityder till rökning förmedlas av vuxna som de står i daglig kontakt med bör man inom skolan vara särskilt restriktiv när det gäller rökning. Det bör därför vara en självklarhet att rökning inte är tillåten i lokaler där barn och ungdom vistas.

Undervisningen i skolan om tobakens skadeverkningar bör utvecklas enligt det handlingsprogram för hälsofostran som skolöverstyrelsen utarbetat (Dnr S 81:369) och som under 1981 sändes ut till samtliga skolstyrelser och rektorsområden för grundskolan och gymnasieskolan. Det är viktigt att undrvisnignen tar fasta på både kunskaper och värderingar.

Det övergripande målet för ANT-arbetet (ANT = Alkohol, Narkotika, Tobak. utskottets anm.) inom hälsoupplysning och hälsoundervisning är att få den växande ungdomen att tillägna sig hälsofrämjande vanor, vilket innebär minimerad rökning eller helst en helt rökfri miljö.

Varje kommun, skolstyrelse, rektorsområde bör utforma ett konkret handlingsprogram som leder fram till detta mål. I detta handlingsprogram bör ingå såväl förebyggande insatser som åtgärder vilka syftar till att hkälpa dem som röker att bryta sin rökvana.

Kontinuerliga satsningar både vad gäller fortbildning och grundutbildning för lärare om rökningens hälsorisker samt norm- och värderingsfrågornas betydelse är av stor vikt. Även icke undervisande personal bör göras uppmärksam på betydelsen av en rökfri skola.

Med anledning av en motion (s) om en rökfri barnomsorg uttalade utskottet våren 1986 att barnomsorgen är en miljö där det är särskilt angeläget att uppnå rökfrihet. Dels utgör barnomsorgspersonalen en förebild för barnen, dels är hälsoriskerna med passiv rökning numera vetenskapligt belagda, framhöll utskottet, som dock avstyrkte motionen, bl. a. med hänvisning till att rökfrågan skulle komma att tas upp i barnomsorgspersonalens utbildning (SoU 1985/86:30 s. 26).

Utskottet vidhåller sin inställning beträffande det angelägna i att uppnå en rökfri barnomsorg. Det är också mycket viktigt att skolan tillhandahåller en miljö som motverkar tobaksdebut. Betydelsen av rökfri barnomsorg och skola understryks i tillämpningsföreskrifterna från socialstyrelsen resp. SÖ. Däri sägs bl. a. att man inte bör röka i ett familjedaghems lokaler och att rökrutor i skolan inte bör förekomma, frågor som motionärerna särskilt tagit

upp. Utskottet vill understryka vikten av att detta synsätt verkligen slår igenom inom barnomsorg och skola. Det bör t. ex. vara möjligt att redan vid rekryteringen av familjedaghem ta upp frågor om rökning, såsom att sådan inte bör få ske där barnen vistas.

De allmänna rådens effekter är som ovan nämnts föremål för uppföljning. Utskottet utgår från att såväl socialstyrelsen som SÖ tar initiativ till ytterligare insatser om uppföljningen ger anledning till det. Utskottet avstyrker med hänvisning till det sagda motion 1986/87:So492 yrkande 1.

**Åldersgräns för inköp**

I *motion 1986/87:So493 (m)* hemställs att socialstyrelsen ges i uppdrag att utreda förutsättningarna för en eventuell åldersgräns för rätt till inköp av tobaksvaror *(del av motionen)*.

En sådan åldersgräns föreslogs av socialstyrelsens tobaksutredning år 1973. Tobakskommittén, däremot, valde att inte lägga fram några förslag om åtgärder av restriktionskaraktär, såsom t. ex. en åldersgräns för inköp av tobak. Sådana typer av åtgärder löper stor risk att misslyckas, eftersom de inte alltid uppfattas som rimliga i det allmänna rättsmedvetandet och därmed efterlevs dåligt, anförde kommittén (betänkandet s. 83). I den då rådande situationen borde man begränsa lagstiftnings- och restriktionsåtgärderna till sådana åtgärder som antingen motiveras av ett klart skyddsintresse (t. ex. åtgärder för rökfria miljöer) eller kan påverka tobaksbruket utan att konsumenterna drabbas direkt (t. ex. begränsningar i marknadsföringen av tobaksvaror) (s. 84).

Även utskottet anser att restriktiva åtgärder mot tobaksbruket bör vidtas med urskillning. En åldersgräns för tobaksinköp kan dessutom komma att markera inträdet till vuxenvärlden och skulle därigenom riskera att motverka sitt syfte. Med det anförda avstyrker utskottet bifall till motionen (So493 (m) yrkande 1 delvis).

## Bidrag till hushållningssällskapens hälsoupplysning

Hushållningssällskapen är oberoende, opolitiska sammanslutningar för rådgivning och service, vilka främst rör frågor kring jordbruk, trädgård, hem-hushåll och fiske. Hushållningssällskapen bedriver också en omfattande försöksverksamhet med växtodling m. m., bl. a. i samarbete med lantbruksuniversitetet. I landets 25 olika hushållningssällskap är drygt 90 % av landets lantbrukare – eller 102 000 – medlemmar. Hushållningssällskapen har offentligrättslig status med av regeringen genom lantbruksstyrelsen fastställda stadgar. De fungerar som kontaktorgan mellan lantbruksnämnderna och näringsutövarna. Verksamheten finansieras genom medlemsavgifter. Sällskapen får i regel också bidrag från landstingen. Hushållningssällskapens förbund svarar för hushållningssällskapens kontakter med olika myndigheter och institutioner på riksplanet och fungerar som samarbetsorgan för landets 25 hushållningssällskap. Framför allt sedan den statliga hemkonsulentorganisationen avskaffades den 1 januari 1985 har hushållningssällskapen i allt större utsträckning börjat bedriva konsumentpolitisk verksamhet med egna

hemkonsulenter. Dessa hemkonsulenter ordnar kurser i praktisk matlagning i kombination med kost- och näringskunskap. Verksamheten riktar sig i första hand till landsbygdens husmödrar men har i ökad utsträckning kommit att omfatta konsumentfrågor i allmänhet, bl. a. i samarbete med kommunerna.

Motionärerna *Stina Gustavsson (c) och Kersti Johansson (c)* anför i *motion 1986/87:So445* att hushållningssällskapen genom sina hemkonsulenter bedriver en för samhället viktig verksamhet inom hälsoupplysningens ram. Verksamheten är dock av ekonomiska skäl begränsad, trots att det råder stark efterfrågan på hemkonsulenternas tjänster. Motionärerna hemställer att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att anslag ur Bidrag till hälsoupplysning även skall utgå till Hushållningssällskapens förbund.

Lagutskottet har vid flera tillfällen behandlat hushållningssällskapens hemkonsulentverksamhet. Ett enigt lagutskott uttalade våren 1985 att den verksamhet som hushållningssällskapens hemkonsulenter bedriver i många hänseenden är värdefull. Enligt vad lagutskottet inhämtat hade konsumentverket, som också såg mycket positivt på hushållningssällskapens verksamhet, etablerat kontakter med sällskapen för att ta reda på hur verket skulle kunna stödja verksamheten (LU 1984/85:39 s. 11).

Motioner om statligt stöd till hushållningssällskapens hemkonsulentverksamhet har avstyrkts av lagutskottet flera gånger, senast våren 1986. Lagutskottet underströk då ånyo den vikt som borde fästas vid hushållningssällskapens hemkonsulentverksamhet, särskilt när det gällde kostrådgivnings- och livsmedelsområdet. Utskottet hänvisade dock till att ett nära samarbete etablerats mellan konsumentverket och hushållningssällskapen och till att sällskapen redan erhöll stöd i form av informationsmaterial till kraftigt subventionerat pris. Det var enligt lagutskottets mening viktigt att detta samarbete fortsatte och om möjligt intensifierades. Om ytterligare stöd till sällskapens verksamhet skulle behövas, fanns det enligt lagutskottet möjlighet för konsumentverket att lämna bidrag inom ramen för de särskilda medel till stöd för frivilliga organisationer som tillförts konsumentverket. Något skäl att bevilja särskilt statsbidrag till sällskapens hemkonsulentverksamhet fanns emellertid inte, slutade lagutskottet. Riksdagen följde utskottet.

Enligt vad socialutskottet erfarit lämnar flera landsting ett inte obetydligt stöd till hushållningssällskapens verksamhet. Så lämnade exempelvis Värmlands läns landsting bidrag under 1986 med 865 000 kr., landstinget i Västerbotten med 640 000 kr. och Älvsborgs läns landsting med 384 000 kr.

Någon begäran från hushållningssällskapen om stöd ur anslaget Bidrag till hälsoupplysning har, såvitt utskottet erfarit, inte inkommit till socialdepartementet.

Socialutskottet anser i likhet med lagutskottet att den verksamhet som bedrivs av hushållningssällskapens hemkonsulenter är värdefull, särskilt vad gäller kostrådgivnings- och livsmedelsområdet. Mot bakgrund av vad lagutskottet anfört om möjligheterna för konsumentverket att lämna bidrag till denna verksamhet, anser socialutskottet emellertid inte att motion 1986/87:So445 (c) påkallar någon åtgärd av riksdagen. Motionen avstyrks alltså.

Selen är ett spårämne som ingår i enzymet glutationperoxidas, vilket finns i de flesta vävnader och vätskor i kroppen. Enzymet är viktigt bl. a. för att skydda cellmembraner mot oxidation. Man tror också att enzymet har betydelse för blodets levring. Selen är liksom de flesta spårelement giftigt i höga doser.

Sverige har en låg naturlig selenhalt i jorden, vilket gör att selenhalten i svensk spannmål är låg. För ett tillfredsställande selenintag är vi därför beroende av animala livsmedel. Av kostens selen kommer 30 % från fisk, 30 % från kött och inälvsmat och ca 30 % från mjölk och mejeriprodukter. Från Kina har nyligen beskrivits en hjärtmuskelsjukdom som i första hand drabbar barn och ungdomar i områden med uttalad selenbrist. Amerikanska undesökningar rörande dödligheten i cancer i olika amerikanska stater har påvisat ett samband mellan låg dödlighet och hög selenhalt i grödan. Främst gäller detta cancer i mag-tarm-kanalen och urinvägarna hos män. Under de senaste åren har även några studier påvisat en ökad tumörfrekvens hos personer med låga serumselenhalter. Vissa studier har även visat ett samband mellan lågt selenintag och hög förekomst av hjärt-kärlsjukdomar.

I *motion 1986/87:So479 av Marianne Andersson (c) och Jan Hyttring (c)* begärs åtgärder för att svenska folket skall få sitt selenbehov tillgodosett. Enligt motionärerna är det inte osannolikt att 1–2 miljoner svenskar har försämrat hälsotillstånd/välbefinnande genom selenunderskott. Motionärerna föreslår att selen tillsätts konstgödsel. I Finland, där man också har en låg selenhalt i jorden, har man fattat beslut om en sådan selentillförsel. Kostnaderna för att på det sättet åstadkomma en acceptabel selenförsörjning kan enligt motionärerna beräknas till 20–30 milj. kr. Detta är att föredra framför att inta selen i tablettform, vilket skulle kosta ca 3 miljarder kronor.

Socialstyrelsen och statens livsmedelsverk gav i januari 1986 gemensamt ut boken Kost, motion och hälsa som innehåller rekommendationer i syfte att förebygga ohälsa och sjukdom. I arbetet med att ta fram boken har myndigheterna till sin hjälp haft en referensgrupp, bestående av framstående experter inom området. Beträffande selen slås inledningsvis fast att den svenska kosten i likhet med kosten i vissa andra länder är fattig på selen. Socialstyrelsen och livsmedelsverket anser dock att det ännu är för tidigt att rekommendera tillskott av selen i medikamentell form eller att berika livsmedel med selen. Däremot kan det vara önskvärt att öka seleninnehållet i vissa livsmedel genom selentillsats till foder eller handelsgödsel. Enklast är dock att öka konsumtionen av kött, fisk och inälvsmat, heter det i rekommendationerna.

Utskottet har erfarit att en särskild samarbetsgrupp där även externa experter skall medverka håller på att inrättas mellan socialstyrelsen och statens livsmedelsverk för frågor om kost och hälsa. Utskottet utgår från att frågan om hur svenska folket lämpligast bör få sitt selenbehov tillgodosett kommer att tas upp av samarbetsgruppen. Med hänvisning härtill avstyrker utskottet bifall till motion So479 (c).

## Hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *förbud mot rökning i offentliga lokaler*

att riksdagen avslår motion 1986/87:So427, motion 1986/87:So492 yrkande 2 och motion 1986/87:So248,

2. beträffande *selektiv information*

att riksdagen avslår motion 1986/87:So492 yrkande 3,

3. beträffande *förstärkt information om tobakens skadeverkningar*

att riksdagen avslår motion 1986/87:So493 delvis,

4. beträffande *ekonomiskt stöd till upplysning om tobakens skadeverkningar*

att riksdagen avslår motion 1986/87:So441,

5. beträffande *mål för arbetet mot tobaksbruket*

att riksdagen avslår motion 1986/87:So422,

6. beträffande *rökfri barnomsorg och skola*

att riksdagen avslår motion 1986/87:So492 yrkande 1,

7. beträffande *åldersgräns för inköp av tobak*

att riksdagen avslår motion 1986/87:So493 delvis,

8. beträffande *bidrag till hushållningssällskapens hälsoupplysning*

att riksdagen avslår motion 1986/87:So445,

9. beträffande *åtgärder för att tillgodose selenbehovet*

att riksdagen avslår motion 1986/87:So479,

10. beträffande *medelsanvisningen*

att riksdagen till *Bidrag till hälsoupplysning* för budgetåret 1987/88 anvisar ett reservationsanslag av 2 913 000 kr.

Stockholm den 24 mars 1987

På socialutskottets vägnar

*Daniel Tarschys*

Närvarande: Daniel Tarschys (fp), John Johnsson (s), Göte Jonsson (m), Ulla Tillander (c), Anita Persson (s), Blenda Littmarck (m), Gunnar Ström (s), Aina Westin (s), Per Arne Aglert (fp), Ann-Cathrine Haglund (m), Yvonne Sandberg-Fries (s), Rosa Östh (c), Claes Rensfeldt (s), Maud Björnemalm (s) och Lars-Ove Hagberg (vpk).

# Reservationer

## Förbud mot rökning i offentliga lokaler (mom. 1 i hemställan)

1. av Lars-Ove Hagberg (vpk) som anser

*dels* att det avsnitt i utskottets yttrande på s. 4 som börjar med "Samtidigt måste" och slutar med "och So248 (m)." bort ha följande lydelse:

Utskottet tvingas konstatera att information och opinionsbildning inte har haft avsedd effekt när det gäller rökning i offentliga lokaler. Det måste nu

därför till ett lagstadgat förbud mot rökning i offentliga lokaler så att alla, inte minst allergiker och asmatiker, utan hälsorisker kan vistas i de utrymmen där de har rätt att vara. Vad utskottet här anfört med anledning av de nu aktuella motionerna bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

*dels* att utskottet under mom. 1 bort hemställa

1. beträffande *förbud mot rökning i offentliga lokaler*

att riksdagen med anledning av motion 1986/87:So427, motion 1986/87:So492 yrkande 2 och motion 1986/87:So248 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

## Mål för arbetet mot tobaksbruket

2. av Daniel Tarschys (fp) och Per Arne Aglert (fp) som anser

*dels* att det avsnitt i utskottets yttrande på s. 7 som börjar med "En fempartimotion" och på s. 8 slutar med "avstyrker motionen" bort ha följande lydelse:

Utskottet anser att fastställandet av klara mål för insatserna mot tobaksskadorna skulle kunna vara en sporre för det konkreta arbetet. Sådana mål har för övrigt fastställts för alkolholpolitiken. Regeringen bör därför ge socialstyrelsen i uppdrag att utarbeta konkreta hälsopolitiska mål för samhällets arbete att minska tobaksbruket. Dessa mål bör föreläggas riksdagen för stadfästande. Vad utskottet här anfört med anledning av motion So422 bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

*dels* att utskottet under mom. 5 bort hemställa

5. beträffande *mål för arbetet mot tobaksbruket*

att riksdagen med anledning av motion 1986/87:So422 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

## Rökfri barnomsorg och skola (mom. 6 i hemställan)

3. av Daniel Tarschys (fp), Per Arne Aglert (fp) och Lars-Ove Hagberg (vpk) som anser

*dels* att det avsnitt i utskottets yttrande på s. 9 som börjar med "Med anledning" och på s. 10 slutar med "yrkande 1" bort ha följande lydelse:

Utskottet anser att både barnomsorg och skola är miljöer där det är särskilt angeläget att uppnå rökfrihet. Dels har barnomsorgs- och skolpersonal ett ansvar som normbildare för barn och ungdom, dels är hälsoriskerna med passiv rökning numera vetenskapligt belagda. Det är också mycket viktigt att skolan tillhandahåller en miljö som motverkar tobaksdebut. Det bör vara självklart att föräldrar som så begär alltid får plats i familjedaghem där det inte röks. Vad utskottet här anfört om barns rätt till rökfri barnomsorg och skola bör riksdagen med anledning av motion So492 yrkande 1 ge regeringen till känna.

*dels* att utskottet under mom. 6 bort hemställa

6. beträffande *rökfri barnomsorg och skola*

att riksdagen med anledning av motion 1986/87:So492 yrkande 1 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

## Bidrag till hushållningssällskapens hälsoupplysning (mom. 8 i hemställan)

4. av Göte Jonsson (m), Ulla Tillander (c), Blenda Littmarck (m), Ann-Cathrine Haglund (m) och Rosa Östh (c) som anser

*dels* att det avsnitt i utskottets yttrande på s. 11 som börjar med "Enligt vad" och slutar med "avstyrks alltså" bort ha följande lydelse:

Socialutskottet anser i likhet med lagutskottet att den verksamhet som bedrivs av hushållningssällkapens hemkonsulenter är värdefull, särskilt vad gäller kostrådgivnings- och livsmedelsområdet. Det ekonomiska stöd sällskapet kan få av konsumentverket är endast blygsamt. Bidrag ur anslaget till hälsoupplysning bör därför enligt utskottets mening utgå till hushållningssällskapens hemkonsulentverksamhet. Vad utskottet här anfört med anledning av motion So445 bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

*dels* att utskottet under mom. 8 bort hemställa

8. beträffande *bidrag till hushållningssällskapens hälsoupplysning*

att riksdagen med anledning av motion 1986/87:So445 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

## Innehållsförteckning

Sammanfattning ..... 1
Propositionen ..... 1
Motioner ..... 1
Utskottet ..... 2
Åtgärder för minskat tobaksbruk ..... 3
Förbud mot rökning i offentliga lokaler ..... 3
Information och upplysning ..... 4
Mål för arbetet mot tobaksbruket ..... 7
Rökfri barnomsorg och skola ..... 8
Åldersgräns för inköp ..... 10
Bidrag till hushållningssällskapens hälsoupplysning ..... 10
Selenets betydelse för folkhälsan ..... 12
Hemställan ..... 13
Reservationer ..... 13
1. Förbud mot rökning i offentliga lokaler (mom 1 i hemställan) av vpk ..... 13
2. Mål för arbetet mot tobaksbruket (mom. 5 i hemställan) av fp ... 14
3. Rökfri barnomsorg och skola (mom. 6 i hemställan) av fp och vpk 14
4. Bidrag till hushållningssällskapens hälsoupplysning (mom. 8 i hemställan) av m och c ..... 15

gotab Stockholm 1987 12675